

ПРОЦЕСИ ЗЛИТТЯ І ПОГЛИНАННЯ БАНКІВ ЄС В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті проаналізовано тенденції розвитку банківського сектору ЄС в минулому та на сучасному етапі, висвітлено особливості конкурентної стратегії провідних європейських транснаціональних банків, а також розглянуто досвід експансії іноземного транснаціонального капіталу на країни Центральної та Східної Європи.

The article analyzes trends of the past and present EU banking sector development, dwells on the peculiarities of the leading European transnational banks' competition strategy and reveals the experience of the foreign capital expansion in the economies of Central and Eastern Europe.

Ключові слова: банківський сектор, стратегія розвитку транснаціональних банків, іноземний транснаціональний капітал.

Актуальність. Актуальним та доцільним є вивчення діяльності транснаціональних банків, цих універсальних банківських утворень, котрі, з одного боку, є продуктом розвитку і концентрації банківського капіталу, розширення механізму його оперування на міжнародному рівні, носіями найновіших банківських та інформаційних технологій, а з іншого – самі транснаціональні банки мають визначальний вплив на розвиток світової економіки та перебудови міжнародних економічних відносин. Характерними рисами глобальних стратегій ТНБ є об'єднання капіталів, злиття, взаємні придбання активів, створення глобальних маркетингових конкурентних стратегій та систем кореспондентських відносин та рахунків. У результаті формуються такі великі інтегровані фінансові системи, у порівнянні з якими національні території та держави починають виступати як другорядні підпорядковані системи.

Таким чином, саме під цим кутом бачення сучасної різноманітної діяльності ТНБ її вивчення є дуже актуальним. Оскільки розміри банку стали особливо актуальними в сучасних умовах регулювання, технологічних змін та тривалого зростання на ринках капіталу, виокремилися дві основні причини прагнення банків до розширення своєї філіальної мережі та сфери діяльності. Перша - це націленість банків на досягнення економії на масштабу, підвищити якість послуг та асортимент продуктів, а також досягти фінансової стабільності. Другим стимулом до консолідації є переслідування довгострокових цілей щодо отримання більшого ступеню самостійності та популярності.

Останнім часом процеси злиття та поглинання стали звичайним та доволі части явищем у банківському секторі європейських країн.

Постановка проблеми. Метою цієї статті є прослідкувати загальні тенденції злиття і поглинання європейських банків, охарактеризувати особливості конкурентної стратегії провідних європейських транснаціональних банків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цю тему досліджували такі українські вчені: Біла Т., Бутенко О., Геєць В.М., Дзюблюк О., Другов О.О., Замовець В., Коваленко В.В., Козоріз М.А., Ліневич Ю. В., Людкевич О. М., Міщенко В., Мозговий Т.Є., Набок Р., Пронін О. Ю, Рогач О. І. та інші.

Не оминули увагою цю проблему і вчені країн СНД, серед яких слід відзначити таких: Вереск А., Верніков А.В., Демидова О., Зав'ялова О. В., Зражевський В. В., Кандеева А., Килимник Ю., Ларіонова С., Макогон Ю. В., Мамонтов О., Масленченков Ю. С., Мисенко Є., Пасечников О. В., Рабинович І. В., Русинський О., Яковлева А. та інші.

Серед зарубіжних вчених цю тему досліджували зокрема Алтунбас І., Бер А., Бракман С., Гаріта Г., Гарретсен Г., Мікко А., Ламбен Ж. – Ж., Портер М. та інші.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом процеси злиття та поглинання стали звичайним та доволі части явищем у банківському секторі європейських країн. Тому не дивним є той факт, що за декілька останніх років кількість банків суттєво зменшилася (рис.1.). Якщо у 1997 році загальна кількість кредитних установ у країнах ЄС – 15 становила 9 624, то у 2006 аналогічний показник склав 6 926, зменшившись на 28 %. Водночас середній розмір банків зріс суттєво. Так, частка сукупної вартості активів 25 найбільших банків (за рейтингом журналу The Banker) у загальній вартості активів 1000 найбільших банків зросла з 28 % у 1997 році до майже 44,3 % у 2008 [2].

Інтернаціоналізація банківської діяльності відбувається по суті у трьох основних вимірах – збільшення частки європейських банків від міжнародних операцій, входження більшої кількості іноземних банків на ринок банківських послуг ЄС, а також диверсифікації національної приналежності акціонерів європейських банків.

Можна виділити дві основних причини таких процесів – пошук нових ресурсів для розвитку та диверсифікації структури доходів і прагнення посилити стабільність банку. У період 1997-2000 спостерігалася значна активізація процесів злиття та поглинання в банківському секторі країн ЄС. Так, у 1997 році відбулося злиття Union Bank of Switzerland та Swiss Bankю У 1998 році французький банк Banque Nationale de Paris (BNP) злився з Banque Paribas, у результаті чого утворилася нова банківська установа з

розміром сукупного капіталу у 688 млрд. дол. Трохи згодом BNP зробив невдалу спробу поглинути інший великий французький банк Societe Generale, котрий до того вів переговори про злиття з Paribas. У 1998 році Нуробанк уклав угоду про злиття з Bayerische Vereinsbank, утворивши другий за розмірами банк Німеччини, активи якого оцінювалися у 541 млрд. дол. станом на кінець 1998 року.

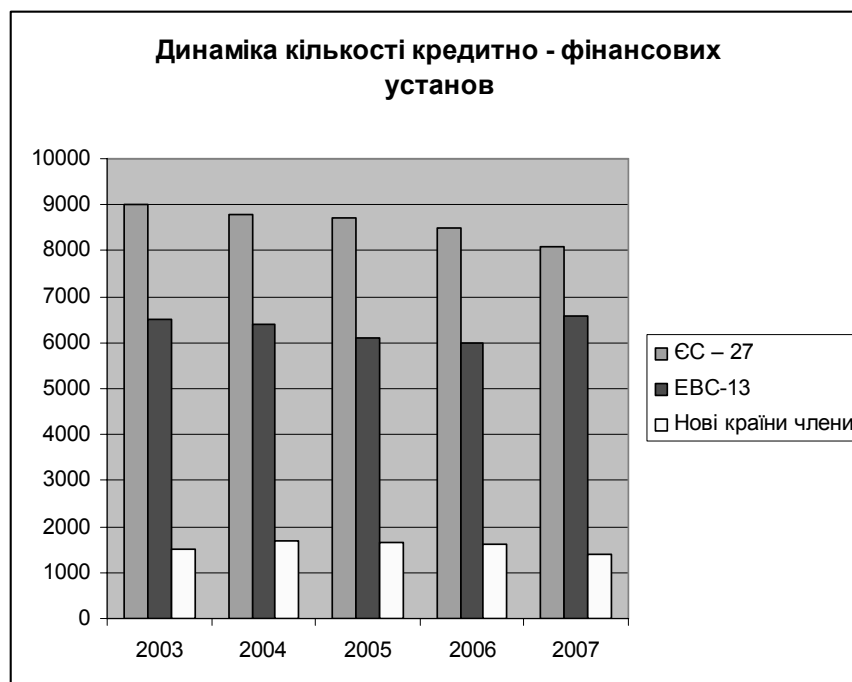

Рис. 1. Динаміка кількості кредитно – фінансових установ ЄС[2]

У квітні 1999 року іспанський Banco Santander поглинув Banco Central Hispano, перетворившись на найбільший банк Іспанії відомий під назвою Banco Santander Central Hispano (BSCH). Розмір його активів склав 246 млрд. дол. (станом на 30 червня 1999 року). Цей же банк потім спробував провести транскордонну угоду злиття з португальською Champalimand Group, проте цьому завадив уряд Португалії. Австрійський банк Bank Austria злився з Creditanstalt Bankverein, наслідком чого стала поява найбільшого банку в країні з розміром активів у 141 млрд. дол. на кінець 1999 року.

У 1997 році італійські Credito Italiano, Cariverona, Banca CRT та Cassamarca об'єдналися для створення нового банку Unicredito, активи якого становили 178 млрд. дол. на кінець цього року. Тоді ж фінський банк Merita злився зі шведським Nordbanken. У 1999 році вони поглинули датський Unidanmark, і сукупні активи новоствореного банку оцінювалися у 182 млрд. дол. У першому кварталі 2000 року в Іспанії відбулося злиття ще двох банків - Banco Bilbao Vizcaya та Argentaria. У той же період відбулося ще декілька злиттів в Італії, Греції та Бельгії [3].

За 1997 та 1998 роки у зоні євро відбулося 203 угоди злиття та поглинання у банківській сфері. Тоді таку тенденцію можна було пояснити спробою упорядкувати міжконтинентальні злиття між великими європейськими банками та американськими інвестиційними банками. У 2000 році UBS придбав американський інвестиційний банк Paine Webber за 11 млрд. дол, а Credit Suisse поглинув Donaldson, Lufkin & Jenrette за 11,5 млрд. дол. у кінці серпня. Deutsche Bank зробив невдалу спробу купити J.P. Morgan Chase.

Провідними тенденціями структурних перетворень у банківському секторі ЄС була тривала консолідація та домінування національних фінансових установ на ринку (71,3 %). Водночас решта ринку була доволі порівну розділена між іноземними гравцями. Варто, проте, зауважити, що у нових країнах – членах переважають фінансові інститути, материнські компанії яких знаходяться в країнах – членах ЄС – 15. Процеси злиття і поглинання характеризувалися зростанням у вартості, а транскордонна експансія банків ЄС була спрямована переважно на ринки, що формуються.

Як і в попередні роки, у 2007 кількість фінансових установ ЄС продовжувала скорочуватися. Проте процес консолідації помітно уповільнився. У той час як банки Німеччини, Франції та Великобританії продовжують брати активну участь у консолідації протягом декількох останніх років, різке зменшення кількості кредитних установ у Нідерландах припинилося. У деяких же країнах, зокрема, у Бельгії, Естонії та Італії, навпаки спостерігалось збільшення числа фінансових установ. Загалом з ринку ЄС за 2007 рік зникло 166 фінансових установ. Їх кількість зменшилася з 8 514 до 8 348. Цікавим є те, що 121 з них діяли на території Кіпру. Для даної країни число банків зменшилося на рекордні 36%. Треба зауважити, що у 2006 році в ЄС припинило діяльність 175 установ.

Водночас сукупні активи банків ЄС зросли на 10,7 %. У 2005 році аналогічний показник становив 13,7 %, а у 2006 – 11,9 %. У другій половині 2007 року причинами зміни у структурі активів стало списання вартості активів зміни власників позабалансових фінансових інструментів .

Консолідація банківського сектору ЄС значно пов'язана з процесами злиття та поглинання, особливо в національних масштабах. Характерною рисою даного явища стало збільшення угод ЗІП між банківськими установами ЄС та нових країн – членів. Що стосується вартості даних угод, то вона зросла порівняно з 2000 роком [2].

З моменту введення євро відбулося багато угод ЗІП у банківському секторі, проте за останні декілька років їх кількість зменшилася. Водночас зросла вартість таких угод (табл. 1).

Таблиця 1

Угоди злиття та поглинання між банками в зоні євро[2]

Параметри злиття та поглинання	2000-2004	2005-2008
Вартість угод (млрд. євро)	182	269
Кількість угод	485	274

Що стосується географічного аспекту укладання угод, то помітною була тенденція до активізації процесів транскордонного злиття та поглинання. Водночас почастішали угоди ЗІП між банками зони євро та фінансовими установами інших країн.

Хоча британські банки зазнали суттєвих втрат та списань внаслідок світової фінансової кризи, проте вони значно посилили показники своїх балансових та капітальних звітів. Варто зауважити, що європейські банківські установи завжди розглядали американський ринок фінансових послуг як досить перспективний. Свідченням цього є велика кількість угод ЗІП у цьому напрямку.

Після купівлі нідерландського ABN Amro шотландським Royal Bank of Scotland у 2007 році британські банки завоювали суттєві позиції у рейтингу топ-300 європейських банків. Так, на 25 банків Великої Британії у цьому списку припадало 22,5 % сукупного капіталу першого порядку, котрий становив 1653,5 млрд. дол. у той час як на 89 німецьких банків припало 15,3 % від даної суми. Перше місце в Європі на початок 2008 року посідав HSBC Holdings [5].

Загалом кількість американських банків у рейтингу 1000 найбільших банків зменшилася з 185 у 2007 до 169 банків у 2008. У 2003 році у даному рейтингу нараховувалося 210 банків США. Що стосується європейських банків, то у 2008 році їх було 266 у рейтингу порівняно з 279 минулого року. Банки ЄС – 27 володіють 42 % сукупного капіталу першого порядку, 53 % сукупних активів та 41 % сукупних прибутків незважаючи на кризу. Їхня прибутковість можна описати за допомогою показника рентабельності капіталу, яка становить 19,7 %. У середньому по світу цей параметр становить приблизно 20 % (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага європейських банків у рейтингу 1000 найбільших банків (2008 рік) [6]

Вид рейтингу	Частка, у %
За розміром капіталу I порядку	42
За розміром сукупних активів	53
За розміром прибутків	41

В десятку найбільших банків світу входить 4 британські фінансові інститути – HSBC (1), RBS (2), Barclays Bank (6) та HBOS (7), на котрі припадає майже 300 млрд. дол. капіталу першого порядку, тобто 48,5 % від сукупного капіталу вищої десятки [6].

Варто зауважити, що у 2008 році капітал RBS зріс на 47,7 %, HSBC – на 19,5 %, а Barclays Bank – на 19,1 %. При цьому RBS став першим банком у світі за розмірами активів . Бельгійський Fortis збільшив розмір свого капіталу на 51,9 % до 37,8 млрд. дол. , посівши дванадцяте місце у рейтингу 300 найбільших банків Європи. Активи Deutsche Bank зросли на 79,4 % та становили 2974 млрд. дол. на початок 2008 року. Таким чином, банк вийшов на 2 місце у світі за вартістю активів.

Французькі банки, зокрема Credit Agricole Group, котрий є третім в Європі за розміром капіталу першого порядку, та BNP Paribas , котрий посідає п'яту сходинку, разом з вісьмома іншими банками, відповідають за 15 % сукупного капіталу першого порядку.

Дослідження щодо ролі іноземного банківського капіталу в розвитку економік країн, які розвиваються, проводяться найчастіше за все з урахуванням досвіду латиноамериканських країн та країн Центральної та Східної Європи.

Проте варто зауважити, що упродовж останнього десятиліття іноземні банки розгорнули активну діяльність у більшості країн ЦСС. Рівень іноземного входження, яке відбувалося переважно через створення

дочірніх банків шляхом приватизації вже існуючих місцевих інституцій, як за кількістю (понад 64 %), так і за часткою в активах (понад 68%), у країнах ЦСЄ значно перевищує відповідні показники для інших країн світу. Це зумовлювалося зацікавленістю іноземних фінансових посередників у ринках країн Центральної та Східної Європи та прагненням урядів залучити іноземних інвесторів при проведенні приватизації державних банків та реструктуризації банківського сектору [1].

Таблиця 3

Найбільші транскордонні угоди ЗІП за участю банків країн, що розвиваються [4]

Рік	Об'єкт придбання	Приймаюча країна	Банк – покупець	Країна базування	% придбаних акцій	Вартість угоди
2001	Banamex	Мексика	Citigroup	США	100	12,5
2001	Banespa	Бразилія	Banco Santander	Іспанія	30	1,2
2004	Bank of Communication	Китай	HSBC	Великобританія	20	2,1
2005	Bank of China	Китай	Merrill Lynch	США	10	3,1
2005	Disbank	Туреччина	Fortis	Бельгія	90	1,3
2005	Avalbank	Україна	Raiffeisen	Австрія	94	1,1
2006	BCR	Румунія	Erste Bank	Австрія	62	4,8
2006	Akbank	Туреччина	Citigroup	США	20	3,1
2007	ICBC	Китай	Standard Bank	Південна Африка	20	5,5

У країнах даного регіону зростання іноземної присутності відбувалося досить нерівномірно у різні періоди і значною мірою залежало від їх інвестиційного клімату. Майже всі країни ЦСЄ закріпили існуючі на практиці обсяги національного режиму та доступу на ринок у національних графіках зобов'язань у рамках СОТ. Рівень лібералізації торгівлі фінансовими послугами виявився у більшості зазначених країн вищим, ніж у країнах, що розвиваються, та у деяких розвинутих державах. Зокрема, жодна країна, крім Словенії, не задекларувала обмежень національного режиму, а для доступу на ринок діють здебільшого недискримінаційні обмеження. Лібералізація міжнародної торгівлі фінансовими послугами у країнах ЦСЄ характеризувалась поступовістю проведення, зв'язком з реформуванням фінансового сектора в цілому, державним контролем, котрий проявлявся у відборі фінансових посередників для допуску на внутрішній ринок і у визначенні дозволених форм іноземного входження. За останні 8 років відбулося декілька суттєвих угод транскордонних злиттів та поглинань, у котрих брали участь банки з країн, що розвиваються (табл. 3).

Проникненню іноземного капіталу в банківську структур країн Центральної і Східної Європи сприяли макроекономічна стабілізація (реформи, пов'язані зі стабілізацією рівня цін, валютного курсу, державного бюджету тощо); мікроекономічні реформи (створення життєздатного ринкового середовища шляхом приватизації державних підприємств, лібералізація цін, підвищення відкритості економіки); реформування інституційної структури економіки (прийняття необхідних змін до законодавства, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки та ін..).

Нові філії та дочірні компанії іноземних банків сприяли підтриманню стійкості банківських систем приймаючих країн завдяки забезпеченню сталих обсягів кредитування на фоні певного зниження транскордонного фінансування. Приватизація місцевих банків іноземними інвесторами не спричинила безпосереднього стабілізаційного ефекту, оскільки зміна принципів їхньої діяльності відбувалась лише у середньостроковій перспективі. Натомість відбувався позитивний вплив іноземних банків на стійкість з точки зору забезпечення адекватності капіталу. По-перше, вони значно підвищили капіталізацію банківського сектора у 90-х роках і продовжували підтримувати достатньо високі показники адекватності навіть за умов залучення значного обсягу ресурсів на реалізацію своїх експансіоністських стратегій. По-друге, підвищення конкуренції в секторі, викликане діяльністю іноземних банків, сприяло усуненню місцевих банків з недостатнім рівнем капіталізації [3].

Висновок. Найбільш помітними останнім часом стали чотири провідні тенденції у банківській сфері країн ЄС: ринок банківських послуг став більш консолідованим та інтернаціоналізованим, а банки стали більше орієнтуватися на ринки капіталів та підвищили рівень спеціалізації. Процеси злиття і поглинання характеризувалися зростанням у вартості, а транскордонна експансія банків ЄС спрямована переважно на ринки, що формуються. Якщо у 50-70-і роки 20 ст. у світі домінували транснаціональні банки США, у 80-і роки на перше місце вийшли глобальні фінансові установи Японії, то з початку 90-х років і до сьогодні не припиняють зміцнювати свої позиції ТНБ Європейського Союзу. Європейські банки, у свою чергу, не лише розширили масштаби транскордонних операцій, але і вийшли на світовий рівень після того,

як хвиля лібералізації та дерегулювання у багатьох країнах, що розвиваються, підвищила їх привабливість для інвестування та здійснення діяльності. Процеси злиття та поглинання стали причиною того, що список 25 найбільших банків Західної Європи зазнав певних змін. Оскільки ABN Amro було продано трьом новим власникам, його вже не можна побачити в рейтингу в якості окремого фінансового інституту. У той же час Royal Bank of Scotland, Santander та Fortis піднялися на декілька сходинок вище. Станом на 2007 рік топ 10 банків тримали 19 % всіх активів галузі, а 100 найбільших – 75 %. Водночас аналогічні показники 1996 року становили 13 та 59 % відповідно. Варто зауважити, що банки Західної Європи видали 73 % кредитів від загальної кількості зобов'язань, наданих у країни, що розвиваються. Проникненню іноземного капіталу в банківську структур країн Центральної і Східної Європи сприяли макроекономічна стабілізація, мікроекономічні реформи, реформування інституційної структури економіки, прийняття необхідних змін до законодавства, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки та ін. Сьогодні у більшості країн Східної та Центральної Європи (Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччині, Словенії) іноземними власниками банків є насамперед банки країн – членів ЄС. У період з 2002-2007 рр. за темпом зростання активів у регіоні перше місце займає Raiffeisen (щорічний темп зростання – 38 %), друге посідає - UniCredit Group (30 %), а третє залишається за французьким Societe Generale зі щорічним темпом зростання активів у 28%. Також суттєво розширилася філіальна мережа банків у країнах ЦСЄ.

Література

1. Behr A., Heid F. The success of bank mergers revisited – an assessment based on a matching strategy // Discussion Paper. – Series 2: Banking and Financial Studies. – 2008. – No. 06. – p.40
2. EU Banking structures // European Central Bank – October 2008. – p.53
3. Mergers and acquisitions in European banking: Overview, prospects and future research – Centre for European Policy Studies (CEPS) – Bergamo – 17-21 May, 2004. – p.36
4. Mergers & Acquisitions Review. – Thomson Financial, First Quarter 2007. – p.37
5. Sorensen Christoffer. Euro area banking sector integration // ECB Working Paper Series. – 2006. – №627. – 41 p.

Надійшла 29.11.2009

УДК 336.7

В. П. НІКІТЮК

Хмельницький національний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У статті запропоновано сучасне обґрунтування основних напрямів діяльності фінансово-кредитних інститутів на ринку обслуговування юридичних осіб.

The article is devoted suggestion of modern ground of basic directions of activity of finansovo-kreditnikh institutes at the market of maintenance of legal entities.

Ключові слова: фінансово-кредитні інститути, банківське обслуговування юридичних осіб, механізми здійснення кредитних банківських операцій.

Постановка проблеми. Вітчизняні фінансово-кредитні установи завжди приділяли більше уваги обслуговування саме юридичних осіб. Складний та суперечливий процес реформування національної економіки, стихійне усунення недоліків сучасної банківської системи насамперед відображались на обслуговуванні фізичних осіб. Ще й зараз непоодинокими є випадки, коли банківські установи воліють розширювати саме сегмент клієнтів-юридичних осіб як через нероздільний характер такого обслуговування, так і через менші обсяги витрат на виконання банківських операцій.

Фактично, якщо у країнах із сталою ринковою економікою комерційні банки виділяють основу клієнтської бази фізичних осіб, то у вітчизняному фінансово-кредитному обслуговуванні привілейоване положення завжди займали та досі займають юридичні особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика управління обслуговуванням фізичних осіб знайшла своє відображення у роботах низки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, таких, як Байройтер У., Бакун О., Берназюк Я., Бодров В., Войнаренко М., Гулд У., Дзюблюк О., Євтух А., Жуков Е., Івасів Б., Матвієнко В., Миловидов В., Новіков В., Рибай О., Спицын І., Спицын Я., Філіпенко А. У.

Разом із тим, варто звернути увагу на відсутність практико-економічних робіт, пов'язаних із обґрунтуванням особливостей обслуговування приватних осіб як в умовах трансформаційних процесів національної економіки, так і в умовах кризових явищ світової економічної системи.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення позитивного впливу на формування механізмів банківського обслуговування юридичних осіб. Адже практичні завдання щодо визначення низки заходів